

רגע האמת:
מי ישלים את תמונת
הקואליציה?
מתי טוכבנד, עמ' 04

ישראל השבוע

ישראל היום כ"ח בניסן תשע"ט 03.05.2019 גיליון מס' 488 www.israelhayom.co.il

חשיפה: כך חמאס
מלבין כספי טור

נדב שרגאי, עמ' 06
Krakau, den 11.

למצוא את

טוראי רישק

80 שנה חיפש ברל שור פיסות מידע על גורל חברו הטוב מקרקוב, רישק לייכטנר, שממנו נפרד בגיל 12 • לאחר מסע חובק יבשות בין ארכיונים, בתי עלמין ומורשת קרב מתש"ח - הוא מצא אותו • סיפור מטלטל על שואה, זיכרון וגעגוע של ילדים אריאל בולשטיין, עמ' 10

אראל סג"ל

דוד פרץ

מוריה קור

יוסי ביילין

דרור אידר

אמנון לורד

המסע אחר רישק

הכיבוש הנאצי הפריד בין שני חברים בני 12 מקרקוב - ברל שור שנמלט לוויילנה ורישק לייכטק, שנותר בעירו • לאחר המלחמה, חיפש ברל במשך 80 שנה מידע אחר גורל חברו, וכבר דיווח עליו כנספה ל"יד ושם" • אלא שמסמך שמצא בנו, דוד שור, הזניק מסע בלשי בין ארכיונים ובתי עלמין • בסופו, התגלה כי רישק שרד את השואה, עלה לישראל ונפל בתש"ח כלוחם "גולני" בקרב על סג'רה • "עשינו חסד עם החיים והמתים", אומר שור הבן, ויחד עם אביו ממשיך להרכיב את תצורך חייו של רישק

ברל שור (מימין) ובנו, עו"ד דוד שור

שור, כיום בן יותר מ-91, "ישראל השבוע". "הוריי, מאיר ומילה, היו בעלי נתינות טורקית, וכנראה היו חסינים מפני רדיפות הנאצים, בשל היחסים הטובים בין גרמניה לטורקיה. הם נחרו להישאר בקרקוב גם תחת הכיבוש הנאצי, על מנת להשיט עזרה והצלה לרבים". כאשר דרכוניהם של ההורים עמדו לפוג, הם הגישו בקשה לחדשם כמקובל. "במקום לאשר להם, קונסול טורקיה בברלין באסרי ראניסמנר הוריע לגסטפו בלבד, אך לא להוריי, על ביטול נתינותם", מספר ברל, "הם נתפסו על ידי הגרמנים, וכפי שנודע לנו לאחר המלחמה, נרצחו באכזריות על ידי אמונן, המפקד הנודע לשמחה של מחנה פלאשוב, ביום ה' תמוז תש"ג, 8 ביולי 1943".

"זה לא רישק שלי"

כאשר מדינת ישראל קמה ומלחמת העצמאות פרצה, ברל שור היה במצע לימודיו האוניברסיטאיים בניו זילי. נה באותה עת שימש גם טייס מטוסים קלים בגדג'ע חיל האוויר הניו זילנדי, כשביקש לעלות לישראל ולהצטרף ללוחמים. שליח הסוכנות היהודית בניו זילנדי הפציר בו להשלים את לימודיו, באומרו שמדינת ישראל קום תקום ותהיה זקוקה לו יותר כמהנדס עם ניסיון. שור נשמע לו. במקביל, כשנודע לו שהוריו וקרוביו נספו, החל שור לחפש את רישק, חברו בלב ובנפש. "במשך עשורים לא מצאתי לו ולמשפחת לייכטק כל זכר", הוא אומר, "בשנת 1981, לאחר יותר מ-40 שנה של בירורים שלא נשאו פרי, הנחתי שכנראה הם נרצחו בידי הנאצים".

בלית ברירה מילא שור "דף עד" ובו ציין את רישק כנספה שואה, ושולח ל"יד ושם". "ברוכייה שבה צריך היה למלא את נסיבות מותו רשמתי סימן שאלה, משום שלא ידעתי פרטים. העובדה שכיר ושם, או בכל מאגר אחר, לא היו "דף עד" או עדויות שרישק או מי ממשפחתו מסר אחר השואה – רק חיוקה את ההערכה שכולם נספו". אלא שלפני כעשור חל מפנה מפתיע בעלילה. עו"ד דוד שור, בנו של ברל, מצא פרסום באתר "יובור" של משרד הביטחון על אודות חייל צה"ל, נצר אחרון בשם

אריאל בולשטיין

"א" הובינו! אנו חוגגים כעת איתכם את יום ההולדת של ברצ'יק היק, הלואי שמדמי יהיה בריא ובר-מזל, ונרוח ממנו ומכל ילדינו שמחה רבה. הלואי שבורא עולם ייתן לנו שמחות רבות... אנו מברכים כיום ומנשקים אתכם בכל לב ומאחלים לכם שוב מזל רב". מכתב קצר ותמים זה, שמשמעי צנווה נכתב בגרמנית, ללא אזכור מושגים יהודיים כמו "מזל טוב" או "בר מצווה", נשלח בנובמבר 1940 מקרקוב שתחת הכיבוש הנאצי, לוויילנה שתחת הכיבוש הסובייטי. שולחי המכתב, הוריו ובני משפחתו של הילד ברל שור, התכנסו בקרקוב לחגוג את הגיעו של ברל לגיל מצוות. חתן השמחה לא היה עימם. לאחר פרוץ מלחמת העולם, הוריו של ברל שלחו אותו מקרקוב, כדי שיהיה רחוק מחזית המלחמה. איש כמובן לא יכול היה לשער אז שבעבור שבועות יפריד ביניהם הגבול שבין גרמניה לבריה"מ, ושברל הקטן לא יראה שוב לעולם את הוריו ומרבית מבני משפחתו.

הוריו של ברל הכינו ברכה עבור בנם, וכל משתתפי "התגינה" חתמו עליה. בין החותמים היה גם רישק לייכטק, בן השכנים וחברו ביותר של ברל. הגורל הפריד ביניהם בגיל 12, אבל חברותם של שני הילדים היתה כה חזקה, עד כי ברל, ששרד את השואה, נשא עימו את התקווה למצוא את רישק במשך כמעט 80 שנה, או לפחות לברר מה עלה בגורלו. מסע החיפושים חוצה היבשות והתקפות שנוהל על ידי ברל ובנו, עו"ד דוד שור, הוביל אותם בין התעלומות לאכזבות, והסתיים רק לאחרונה במקום הכי לא צפוי – בבית העלמין הצבאי בעפולה. "הרדות לאשרות מעבר ליפן שהנפיק סגן הקונסול בקובנה, צ'אונה סגיהארה (שעתיד להימנות על כך עם חסידי אומות העולם), הצלחתי להימלט מאירופה דרך סי, יפן וסורינאם – עד ניו זילנד", סיפר השבוע ברל

ריכרד (רישק) צבי לייכטק, בן שרה ודוד, שנולד בקרקוב ב-20 בנובמבר 1923 ונפל במלחמת העצמאות בסג'רה. דוד מיהר להראות לאביו את הפרסום, אולם התקווה נגוזה מייד. ברל קרא את הכתוב והשיב שזה לא רישק "שלו". הם הרי היו ילדי אותו שנתון, 1926/7, ואילו אותו חלל היה מבוגר יותר בשלוש שנים. אם לא די בכך, שמות הוריו של רישק "שלו" לא היו שרה ודוד.

הבדל של שלוש שנים

למרות שהחיפושים נקלעו לכאורה למבוי סתום, דוד שור לא ויתר. חיפושים נוספים שערך העלו עדות של ניצול מחנות אושוויץ ובוכנוואלד, אשר תיאר כיצד לאחר שבועיים בצעדת מוות מבוכנוואלד לטרזיינשטט, הוא וחברו נרדפו ביניהם לברות. הם סיכמו להסתתר בין ערימות חציר באסס שהגרמנים החרימו לצורך לינת לילה, ותכננו שלא להמשיך למחרת בצעדה, כי רגליהם לא יכלו לשאת אותם עוד. למחרת בבוקר, לאחר שכולם עזבו, התברר לשניים כי יחד איתם הסתתר באסס אסיר נוסף, אשר שמע אותם מדברים והחליט לעשות כמותם. על פי העדות, היה זה ריכרד לייכטק מקרקוב.

ירד של רישק, ובמיוחד החתימה, והכיתוב "חריש-מסע" שמדובר בחברו הטוב ביותר של אבא. "כל הפרטים האישיים, עם 'טוויסט' בריטי - נכונים, למעט מקום הלידה (לונדון, כביכול) ושנת הלידה, מס' ביר שור. "אין ספק שרישק עשה זאת בכוונה, על מנת להקשות על האפשרות להצליח את פרטיו הפיסיים כיליד אנגליה עם זהותו האמיתית כיליד קרקוב שפר רסמה והופצה ברחבי אירופה ברשימות עקורים, וכך לנסות להגדיל סיכוייו לזכות בויתור לעלייה. מאותה סיבה, רישק ושיפורה הציגו עצמם בטפסים כבעלי מקצועות נדרשים - הוא נהג, והיא כביכול צלמת - למרות שניתן להניח שלא עבר קורס נהיגה באושוויץ ושיפורה לא אחזה מימיה במצלמה. אנג, גם באושוויץ ובכונולד רישק השכיל להציג עצמו כסנדלר וכחרט".

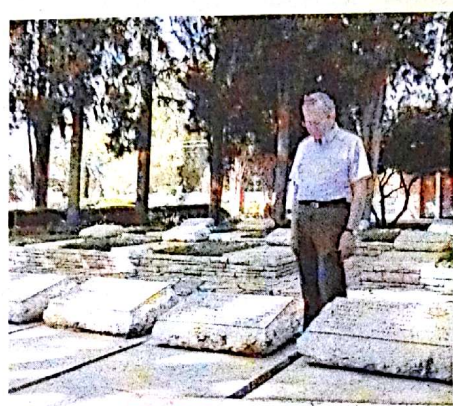
למרות התחבולה, בקשתם של רישק ואשתו סורבה. הם ניסו להגיע לארץ ישראל באוניית המעפלים "לטרון", אך נתפסו על ידי הבריטים והוגלו לקפריסין. רק בשנת 1947 הותר לרישק ולשפורה לבוא בשערי הארץ. לאחר מכן היה רישק בין ראשוני המתנדבים לצה"ל (מספר איש 4250). לרישק, כמו רוב ניצולי המחנות - לא היו מסמכים מלפני השואה, ולשנון אחר כך ששיקרו בקשר לפרטי זהותם, עלול היה לסכך אותם אותו כחונן. כך שורד המחנות הפך ללוחם שחרור המולדת (יליד 1923, במקום 1926) בגדוד 14 של חטיבת גולני. "מן המסמכים בתיקו האישי עולה שהבריו ליהודה זכור אותו חברי, וציניו את חיובו הכובש ואת צחוקו העליז", מספר ברל שור. "כזה היה גם כילד; כך בדיוק אני זוכר אותו".

חסד היסטורי

רישק היה לוחם עז ללא תת. ב־10 ביוני 1948 האויב הערבי הפך את הנגב ההפוגה ותקף בסג'רה את הדרך היחידה שקיימה את היישוב העברי עם הגליל והעמק. רישק וחברו ליהודה ישראל ליפמן תפסו עמדה בתנאי שטח קשים ללא חיפוי טבעי. הם המטירו אש על הערבים המתקרבים, והאויב טיווח עליהם בתותחים ובמרגמות. אחד הפגזים פגע ברישק פגיעה ישירה ופצע אותו אנוש. רק בחלוף שעות רבות, כמאמצים עוליונים תחת אש האויב, הצליחו חבריו לחלצו ולפגועו לבית החולים בעפולה, שם מת מפצעיו למחרת.

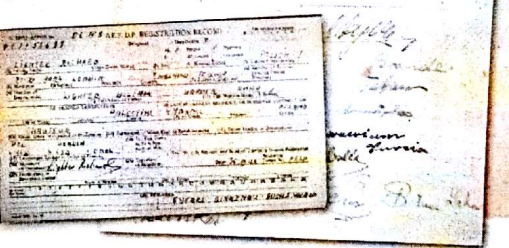
עם השלמת החיפוש הממשיכים, פתרון התעלומה, גילוי סיפורו המדהים של רישק ותיקון פרטיו האישיים על מצבתו פעם נוספת (ולראשונה כולם נכונים), ברל שור ובנו דוד נסעו לבית העלמין הצבאי בעפולה. ברד"ס, עברו בסג'רה והביאו עימם משם שתי אבנים קטנות להניח על מצבתו של חבר הילדות האהוב, נצר אחרון, החייל ריכרד לייכטר. היתה זו הפעם הראשונה שפקד את קברו של רישק מי שהכיר אותו לפני השואה. "זכיתי לעשות חסד עם החיים (אבא) והמתים (רישק ומשפחתו)", ממכר דוד שור. "סיפורו של רישק, ניצול מחנות הריכוז והשמירה ואחר כך לוחם וחלל מלחמת הקוממיות, משקף את דור השואה והגבורה, והמחיר הכבד של תקומת עם ישראל בארצו. השמות הנכונים של הוריו ושנת לידתו הנכונה חקוקים עתה על מצבתו. בעזרת הצלב האדום וארגון 'לתת פנים לנופלים' הצלחנו לאתר בארצ"ב את שפורה אלמנתו. היא עודנה בחיים. אותה ניצולה נישאה שוב והקימה משפחה יהודית לתפארת, נכדיה לומדים בישראל. יצרנו קשר עם בני משפחתה, אשר באו ליד ושם להניח אבן על אנדרטת 'נצר אחרון' שבה הרצל, על יד שמו החקוק של רישק".

לכאורה, תמו החיפושים, אך לא נשלמו. ברל ודוד ממשיכים לנסות לאתר מידע נוסף על אודות אחותו הקטנה של רישק, ריטה לייכטר, ילידת קרקוב, 22 במאי 1931. בניהם בקשה מכל מי שיכול לסייע במשימה האחרונה, "אנו של רישק נשפתה בקרקוב, אביו נספה במחנה מאטהאוזן. שמה של אחותו הקטנה של רישק - ריטה, שהיתה בת 8 בפרוץ המלחמה, מופיע ברשימת המשוחררים של מחנה הריכוז ברגן-בלזן (והיא או בת 14 בלבד), אך אין שום תיעוד של מה שקרה לה בהמשך. שמה אינו מופיע בספר הריכוז של מחנה זה וככל הידוע גם לא בדיושם אחר. ייתכן שנשפתה יחד עם 14 אלף משוחררי ברגן-בלזן שמתו ממחלות ומתאונות במחנה לאחר השחרור ידוע לנו שרישק חיפש אותה אחר המלחמה, ולא מצא. אנו עדיין מחפשים".

ריכרד (רישק) לייכטר ז"ל

למעלה: ברל שור על קברו של רישק; מימין: הברכה שנושלחה לברל ובנו חתום רישק, והרישום של "המזויף" של רישק

דוד שור: "בעזרת הצלב האדום וארגון 'לתת פנים לנופלים' הצלחנו לאתר בארצ"ב את שפורה, אלמנתו של רישק. בני משפחתה באו ליד ושם להניח אבנים על אנדרטת 'נצר אחרון' שבה הרצל, על יד שמו החקוק של רישק"

מר פוזנר נתן לכך את הסמכות, אך הבחין כי על גבי המצבה חקוק "ריכרד לייכטר בן חנה וואב". חנה וואב היו במקרה גם שמות ההורים של פוזנר עצמו, ובתנאי שמדובר בטעות - פוזנר הבן ביקש לתקן אותה. הוא מסר למשרד הביטחון כי אחרי בירור שערך מצא שמות הורי החייל היו שרה ודוד. על בסיס התודעה הזאת, שנתברר כמטעות, שמות הורי החייל שנו בתיקו האישי וכן על גבי המצבה, מן השמות הנכונים לשמות השגויים.

בזהות בדויה

המפגש המרגש בין ברל ודוד שור לבין בנם ובתו של בני הוג פוזנר שכנע את כולם שמה שהיה חקוק על המצבה המקורית ("בן חנה וואב") היה נכון, ודווקא התיקון ("בן שרה ודוד") טעות. אולם, זה לא פתר את חוסר ההתאמה בשנות הלידה, עד שתושייתו של עז"ר שור העלתה מסמך ארכיוני נוסף, כרטיס רישום עקורים של הצבא האמריקני מינואר 1946.

בכרטיס זה שמילא רישק, ובכרטיס דומה לו שמילאה גם צעירה בשם שפורה שהיתה לאשתו, שניהם ביקשו שניהם לעלות לארץ ישראל שהיתה אז עדיין תחת שלטון המנדט הבריטי. כדי להגדיל את סיכוייהם, רישק "אינלד" את כל פרטיו האישיים ורשם אותם באות אנגלית. במקום "ריכרד" כתב "ריצ'רד", במקום "לייכטר" כתב "לייטר" וכן הלאה. בשורת מקום הלידה כתב: "לוי נורו, אנגליה" (במקום קרקוב, פולין).

במסמך זה, שנועד בבירור להטעות את הבריטים, מופיע לראשונה גם תאריך הלידה המשויש של רישק - 20.11.1926. במקום 20.11.1926. "לעז"ר שור יש הסבר לכך: "תחילה, כשראיתי את הטופס, נחרדתי. היה ברור שמי שמילא כרטיס זה ידע את כל פרטיו האישיים של רישק. שמעתי על סיפורים של נאצים שבתום המלחמה התחוו ליהודים וגנבו את זהות קורבנותיהם. הם למדו על פה את הפרטים האישיים של הקורבן, הם יכלו לט' בעת בפרט כזה או אחר. כבר שחשתי שמא זה המקרה, אבל השוואת כתב היד של האדם שמילא טופס זה לכתב

בהמשך העדות, תיאור הניצול כיצד הוא ואותו רייכרד לייכטר שרדו באסס זה עד ששוחררו על ידי חיילים אמריקנים. זה כבר היה סימן מעורר, שאותה כי יש להבטיח בחיפוש. דוד שור החליט לבדוק האם במחנות אושוויץ ובכונולד היה אסיר בשם ריכרד לייכטר מקרקוב. בארכיונים של המחנות הללו ובארכיונים נוספים בחו"ל מצא מסמכים גרמניים, ולפיהם זה אכן חבר הילדות הטוב ביותר של אביו, ריכרד לייכטר יליד 20 בנובמבר 1926, בנם של אנה וילהלם לייכטר. אפילו כתובתו של ריכרד מלפני המלחמה - רח"ס סכסטיאנה 13 בקרקוב - תאמה את הכתוב במסמכים הגרמניים. בנוסף, שני מסמכים גרמניים שאיתם, אחד מקרקוב משנת 1941 ואחר מבכונולד מינואר 1945, אפילו נשא את חתימתו של רישק, הוזה לחתימתו על מכתב הברכה לברל משנת 1940.

כאשר שמו של רישק נמצא גם ברשימות עקורים שמולאו לאחר המלחמה ביוני 1945 באוסטריה ובאיטליה, בציון כל פרטיו של רישק - שור הבן שהוא קרוב לפתרון התעלומה. דוד שור פנה אל משרד הביטחון בבקשה לעיין בתיקו האישי של חייל שנהרג בקרב בסג'רה, אולי נפלה טעות בפרסום שנה הלידה. אף שבר"ך כלל הרב מתאפשר רק לבני משפחה, ניתן לו אישור מיוחד התוצאה היתה מאכזבת: על פי המסמכים, שנת לידתו היתה אכן 1923, ולא 1926.

אלא שבתיק זה גילוי מסעיר מנבירה במסמכים מצא עז"ר שור שהכיתוב על מצבת החייל שונה בשנת 2006: על גבי מצבתו המקורית, שמות ההורים שנחקקו היו חנה וואב, בדיוק כשמותיהם העבריים של הורי רישק "שלו". מרוע נעשה השינוי מתברר שכתקופה הקצרה שבה אותו חייל ריכרד לייכטר חי בארץ לפני גיוסו לצה"ל, הוא התגורר בבית משפחת פוזנר בתל אביב, וכתובתם אף צוינה ככתובתו. בשנת 2006 משרד הביטחון ביקש לחדש את מצבתו מחמת בלא - נציגיו פנו אל בנם של הוג פוזנר בהצעה להוסיף על גבי הכיתוב במצבה גם תאריכים ולעזימי, שלא נחקקו במצבה המקורית.